

УДК 159.922.7

Взаємозв'язок ціннісних орієнтацій батьків та дітей

Штриголь Д. В.

У роботі розглядаються питання ціннісних орієнтацій дітей юнацького віку та їх батьків. Проведено порівняння структури термінальних цінностей дітей і батьків. Виявлено, що юнаки і дівчата схожі на батьків лише в пріоритеті цінності високого матеріального положення та пріоритетності сфери професійного життя для реалізації життєвих цілей. Не встановлено взаємозв'язку термінальних цінностей батьків і дітей. Батьки впливають лише на невелику кількість пріоритетних для дітей сімейних цінностей.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, сімейні цінності, сімейна система.

В работе рассматриваются вопросы ценностных ориентаций детей юношеского возраста и их родителей. Проведено сравнение структуры терминальных ценностей детей и родителей. Выявлено, что юноши и девушки похожи на родителей лишь в приоритете ценности высокого материального положения и приоритетности сферы профессиональной жизни для реализации жизненных целей. Не установлено взаимосвязи терминальных ценностей родителей и детей. Родители оказывают влияние только на небольшое число приоритетных для детей семейных ценностей.

Ключевые слова: ценностные ориентации, семейные ценности, семейная система.

The questions of the valued orientations of children of youth age and their parents are in-process examined. Comparison of structure of terminal values of children and parents is conducted. It is exposed, that youths and girls are similar to their parents only in priority of value of financial situation and priority of sphere of professional life for realization of life goals. Intercommunications of terminal values of parents and children are not set. Parents have influence only on the small number of priority for children family values.

Keywords: the valued orientations, family values, family system.

Кардинальні зміни в політичній, економічній, духовній сферах нашого суспільства спричиняють радикальні зміни в ціннісних орієнтаціях людей [3]. Особливої гостроти сьогодні набуває вивчення змін, що відбуваються в свідомості молоді. Переоцінка цінностей, їх криза понад усе виявляються в свідомості цієї соціальної групи. Отже, дослідження системи ціннісних орієнтацій особистості, а особливо системи ціннісних орієнтацій молоді являє собою актуальну проблему.

Сім'я для дитини – це перша школа відносин із людьми [5]. В сім'ї складаються уявлення дитини про добро і зло, порядність, поважне ставлення до матеріальних і духовних цінностей. З близькими людьми в сім'ї вона переживає відчуття любові, дружби, боргу, відповідальності, справедливості. В сім'ї дитина включається у всі життєво важливі види діяльності – інтелектуально-пізнавальну, трудову, суспільну, ціннісно-орієнтовану, художньо-мистецьку, ігрову, вільного спілкування [1]. Саме тому більшістю дослідників сім'я розглядається як середовище, де відбувається вироблення і прийняття цінностей молодим поколінням [2, 4]. Батьки чинять вплив на формування ієрархії цінностей у дітей не тільки як емоційно близькі люди, але й в якості представників світу дорослих, з якими діти ідентифікуються. Крім того, ціннісні орієнтації об'єднують людей в сім'ю, створюють перспективу її розвитку, визначають шляхи виховання дітей в сім'ї.

Таким чином, можна говорити про те, що цінності сім'ї є цюнайпотужнішим чинником для сімейної системи – як на рівні взаємодії подружжя одне з одним, так і на рівні взаємодії батьків з дітьми. Сімейне виховання має також широкий часовий діапазон дії, воно триває все життя людини. Виходячи з провідної ролі сім'ї у формуванні особистості дитини, можна припустити існування значної схожості ціннісно-сислової сфери дітей і їх батьків.

Ціль дослідження: встановити ступінь і характер взаємозв'язку цінностей дітей і їх батьків.

У дослідженні були застосовані опитувальник ОТеЦІ.Г.Сеніна та методика «Ролеві очікування і домагання в браку» А.Н.Волкової (РОД). Обробка даних проводилася за допомогою кореляційного аналізу Пірсона.

В дослідженні взяли участь 25 повних сімей – 11 юнаків і 14 дівчат (18-19 років) та їх батьки. Вік батьків – 40-53 років.

Результати дослідження.

Методика ОТеЦІ дозволила оцінити вираженість восьми термінальних цінностей, а також і їх наявність в різних сферах життя людини (табл. 1).

Таблиця 1

Показники термінальних ціннісних орієнтацій та життєвих сфер дітей і їх батьків

Показники	Діти	Рангове місце	Матері	Рангове місце	Батьки	Рангове місце
Термінальні цінності						
Власний престиж	29,30±0,93	8	31,60±1,50	4	32,75±1,35	5
Високе матеріальне становище	37,25±1,25	1	33,15±0,88	1	33,65±0,98	2

Креативність	33,05±0,91	4	28,95±1,54	8	31,85±1,38	7
Активні соціальні контакти	32,15±1,19	7	30,20±1,36	6	33,55±1,03	3
Розвиток себе	34,25±0,99	3	30,15±1,51	7	31,45±1,24	8
Досягнення	33,25±1,11	5	32,45±1,35	2	35,00±1,14	1
Духовне задоволення	34,80±0,89	2	31,65±1,11	3	33,40±1,04	4
Збереження власної індивідуальності	32,45±1,07	6	30,80±1,30	5	32,45±1,23	6
Життєві сфери						
Сфера професійного життя	56,75±1,48	1	52,65±1,37	1	54,85±1,78	1
Сфера навчання і освіти	2,45±1,47	3	0,50±2,36	3	53,75±1,49	2
Сфера сімейного життя	54,35±1,20	2	51,20±1,83	2	50,25±1,87	4
Сфера суспільного життя	50,65±1,41	4	46,00±2,08	5	50,20±1,76	5
Сфера захоплень	49,05±2,09	5	47,00±2,48	4	52,80±1,85	3

У групі дітей найбільша кількість балів отримана за цінністю «Високе матеріальне становище». Далі із значним розривом в балах (в порівнянні з вказаною цінністю) йдуть цінності «Духовне задоволення» і «Розвиток себе». Найменшу кількість балів отримано за цінністю «Власний престиж». Серед життєвих сфер найбільшу кількість балів отримано за сферою професійного і сімейного життя. Мінімальна - за сферою суспільного життя та сферою захоплень.

Отже, для структури термінальних цінностей юнаків і дівчат характерний пріоритет цінності високого матеріального становища, звернення до чинників матеріального благополуччя як до головного значення існування. Достатньо значуще для них задоволення духовних потреб і розвиток здібностей і особових характеристик. Із усіх життєвих сфер провідним джерелом реалізації життєвої мети є сфера професійного життя.

В групі матерів лідирує цінність «Високе матеріальне положення» і «Досягнення». В групі батьків також найбільшу кількість балів отримано за цінністю «Досягнення». Далі із значним відставанням розташовані цінності «Високе матеріальне положення», «Активні соціальні контакти» і «Духовне задоволення». Мінімальна кількість балів в обох групах батьків отримана за цінностями «Креативність» і «Розвиток себе».

За показниками життєвих сфер у групі матерів (як і в дітей) найбільшу кількість балів отримано за сферами професійного та сімейного життя. Найменшу кількість балів зареєстровано за сферою суспільного життя і сфері захоплень. В групі батьків найбільшу кількість балів отримано за сферою професійного життя та сферою навчання та освіти. Мінімальну кількість балів зареєстровано за сферами сімейного і суспільного життя.

Таким чином, і для матерів, і для батьків матеріальне благополуччя і досягнення конкретних і відчутних життєвих результатів є пріоритетним смислом існування. Із усіх життєвих сфер провідним джерелом реалізації життєвої мети також є сфера професійного життя, а найменш пріоритетна - сфера захоплень та суспільного життя у матерів та сфера сімейного та суспільного життя у батьків.

Дані статистичного аналізу показників, отриманих за шкалами сімейних цінностей (методика РОД), наведено в таблиці 2.

Таблиця 2

Показники сімейних цінностей дітей та їх батьків

Сімейні цінності	Діти	Ранго-ве місце	Матері	Ранго-ве місце	Батьки	Ранго-ве місце
Інтимно-сексуальна	4,60±0,46	7	4,90±0,46	7	5,45±0,47	6
Особистісна ідентифікація	7,25±0,32	5	7,20±0,50	5	5,95±0,61	5
Господарсько-побутова	5,93±0,26	6	5,85±0,32	6	5,30±0,39	7
Батьківсько-виховна	7,40±0,16	4	7,47±0,23	2	7,05±0,41	3
Соціальна активність	7,48±0,21	3	7,32±0,31	3	7,20±0,25	2
Емоційно-психотерапевтична активність	7,72±0,20	1	7,85±0,22	1	7,30±0,25	1
Зовнішня привабливість	7,65±0,24	2	7,27±0,41	4	6,50±0,34	4

У всіх групах на першому місці в ієрархії сімейних цінностей стоїть цінність емоційно-

психотерапевтичної функції браку. Друге місце в ієрархії цінностей дітей посідають дії з підтримки зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди, тимчасом як у батьків дана цінність стоїть на 4 місці. У матерів це батьківсько-виховні обов'язки, а у батьків – соціальна активність. У дітей вказані цінності посідають середні (3 і 4) рангові місця.

Найнижчі рангові місця і в дітей, і в батьків належать сексуальним відносинам у шлюбі та господарсько-побутовій організації сім'ї.

Таким чином, структура сімейних цінностей дітей і батьків дуже близька. Пріоритет надається моральній та емоційній підтримці членів сім'ї, а сексуальні відносини в шлюбі та господарсько-побутова діяльність мають якнайменше значення. Є певні відмінності. Для дітей високе друге місце в ієрархії цінностей посідають дії з підтримки зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди; у матерів – батьківсько-виховні обов'язки, а в батьків – соціальна активність.

Результати кореляційного аналізу показників дітей і батьків за методикою ОТеЦ наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Коефіцієнти кореляції між показниками термінальних ціннісних орієнтації та значущості життєвих сфер дітей і їх батьків

Цінності	Дитини/ Матері	Дитини/ Батька
Власний престиж	0,24	-0,11
Високе матеріальне становище	0,29	0,01
Креативність	0,29	0,22
Активні соціальні контакти	-0,32	-0,02
Розвиток себе	0,02	0,05
Досягнення	-0,35	0,01
Духовне задоволення	-0,11	-0,12
Збереження власної індивідуальності	-0,19	-0,27
Сфера професійного життя	-0,36	-0,10
Сфера навчання й освіти	-0,43*	-0,08
Сфера сімейного життя	-0,46*	-0,16
Сфера суспільного життя	0,12	-0,18
Сфера захоплень	0,09	0,09

Примітка: * – $p < 0,05$

Щодо показників матері та дитини, встановлено статистично значущий від'ємний кореляційний зв'язок між показниками життєвих сфер навчання й освіти та сімейного життя. Слід відмітити, що не встановлено жодної статистично значущої кореляції показників методики „ОТеЦ” між батьками та дітьми.

Отже, не встановлено взаємозв'язку термінальних цінностей та життєвих сфер їх реалізації (які тестуються методикою ОТеЦ) між батьками та дітьми, але чим вище значущість для матері сфер навчання та сімейного життя як джерела реалізації життєвої мети, тим менше значущість цих сфер для дітей.

Розглянемо наведені в таблиці 4 результати кореляційного аналізу показників сімейних цінностей дітей і батьків (методика РОП).

Таблиця 4

Коефіцієнти кореляції між показниками сімейних цінностей дітей і їх батьків

Сімейні цінності	Дитини/ Матері	Дитини/ Батька
Інтимно-сексуальна	0,61**	0,58**
Особистісна ідентифікація	0,76**	0,06
Господарсько-побутова	0,51*	-0,11
Батьківсько-виховна	0,03	0,17
Соціальна активність	0,15	-0,06
Емоційно-психотерапевтична активність	0,09	-0,17
Зовнішня привабливість	0,88**	0,56**

Примітка: * – $p < 0,05$; ** – $p < 0,01$

Як видно з таблиці 4, між дітьми та обома батьками встановлено статистично значущий додатний кореляційний зв'язок показників цінності «Інтимно-сексуальна активність» і «Зовнішня привабливість». Також встановлено додатну кореляцію між показниками цінностей «Особистісна ідентифікація» і «Господарсько-побутова активність» матері та аналогічних цінностей дитини.

Отже, чим вище значущість для обох батьків сексуальних відносин у шлюбі та дій з підтримки відповідного стандартам сучасної моди зовнішнього вигляду, тим вище значущість вказаних цінностей для дітей. Крім того, чим більше значення матір надає господарсько-побутовій діяльності і спільності інтересів, тим пріоритетніші ці цінності для дітей.

Як описано в попередній частині дослідження, діти віддають пріоритет моральній та емоційній підтримці членів сім'ї, діям з підтримки відповідності зовнішнього вигляду стандартам сучасної моди. Отримані результати свідчать, що батьки істотно впливають тільки на останню з перерахованих цінностей.

Таким, чином, батьки чинять вплив тільки на невелику кількість пріоритетних для юнаків і дівчат сімейних цінностей.

Висновки

1. Структура термінальних цінностей юнаків і дівчат схожі на цінності батьків лише пріоритетом цінності високого матеріального становища і сфери професійного життя як провідного джерела реалізації життєвої мети. Пріоритетні для батьків досягнення конкретних і відчутних життєвих результатів є малозначущими для дітей.

2. Дітей і батьків об'єднує визнання моральної та емоційної підтримки членів сім'ї важливою умовою сімейного щастя. Відмінності полягають в тому, що в дітей високе друге місце в ієрархії сімейних цінностей посідають дії з підтримки зовнішнього вигляду, його відповідності стандартам сучасної моди; у матерів – батьківсько-виховні обов'язки, а в батьків – соціальна активність.

3. Не встановлено взаємозв'язку термінальних цінностей батьків та дітей, але чим вище значущість для матері сфер навчання та сімейного життя як джерела реалізації життєвої мети, тим менше значущість цих сфер для дітей. Крім того, чим вище значущість для матерів та батьків сексуальних відносин у шлюбі та дій по підтримці відповідного стандартам сучасної моди зовнішнього вигляду, тим вище значущість вказаних цінностей для дітей. Чим більше значення мати надає господарсько-побутовій діяльності та спільності інтересів з інтересами партнера, тим більш пріоритетними ці цінності є для дітей.

Література

1. Вовчик-Блакитна О.О. Дитина в контексті сучасних соціокультуральних тенденцій виховання / О.О. Вовчик-Блакитна // Практична психологія та соціальна робота. – 2008. – № 9. – С. 1 – 4.

2. Московичева Н.Л. Семья в системе ценностных ориентаций личности студента: автореф. дисс. ... канд. психол. наук. / Н.Л. Московичева; СПб, 2000. – 32 с.

3. Панченко Л.М. Формування ціннісних орієнтацій молоді в період системної трансформації українського суспільства: автореф. дис. ... канд. філос. наук. – Київ, 2003. – 24 с.

4. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э.Г. Эйдемиллер, В. Юстицкис. – СПб.: Питер, 2001. – 656 с.